

## Nr 26.

Ankom till Riksdagens kansli den 12 mars 1912 kl. 5 e. m.

*Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående vissa önskemål i fråga om upplåtelse af kronodomäner till småbruk.*

(2:a Afd.)

Uti en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 200, hafva herrar *Linders* och *Nilsson* i Tånga hemställt, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till en sådan ordning för upplåtelse af kronodomäner till småbruk, att dessa blifva tillgängliga för mindre bemedlade samt såväl brukarens besittning som ändamålet med upplåtelsen skyddas.

Till stöd härför har anförts följande:

»Många nya hem ha skapats i vårt land med hjälp af statens egnahemslånefond. Men fortfarande rinner emigrationsfloden strid, fortfarande minskas årligen befolkningen i våra egentliga jordbrukskommuner, och fortfarande stå de minst bemedlade utan större möjligheter att få rotfäste i svensk jord. Det ligger uppenbarligen en oegentlighet i det icke ovanliga förhållandet, att handverkare och industriarbetare med stöd af statens egnahemslånerörelse förskaffa sig egna hem, till och med småbruk, medan de verkliga landtarbetarna oftast bli förutan, beroende i allmänhet på att den förra kategorien af arbetare under gynnsamma konjunkturer kan finna tillfälle att genom eget arbete förvärfa sig det grundkapital, som erfordras för erhållande af lån ur egnahemslånefonden.

Det är dock onekligen en af de största och viktigaste uppgifterna för statsmakterna att bevara de friska och starka landsbygdens folk-

klasser åt hembygd och landets modernäring. Torpareklassens hotande tillbakagång har visserligen väckt oro, men stort längre än till utredningar har man ej kommit.

Ett uppslag, i sin mån ägnadt att bereda ökade möjligheter till utkomst, trefnad och trygghet på landsbygden samt nya egna hem i stor utsträckning, är det flera gånger och under olika former i Riksdagen framburna önskemålet om en sådan ordning för upplåtelser af kronodomäner till småbruk, att dessa blifva tillgängliga för de mindre bemedlade samt såväl brukarens besittning som ändamålet med upplåtelsen skyddas. Flera motioner hafva i det syftet framlagts i Andra kammaren. Vi inskränka oss att hänvisa till nr 214 år 1909 och nr 249 år 1911.

Det synes oss lämpligt att här referera några af de grundtankar, hvarmed ifrågavarande motioner motiverats. Efter påpekande, att de större domänerna utarrenderas på vanligt sätt, men småbruket kastas ut i salumarknaden åt »den högst bjudande» utan några hvarken för brukaren eller ändamålet betryggande villkor, framläggas vissa riktlinjer för upplåtelser af statens jordbruksjord. Sålunda framhålles, att den bör göras mera tillgänglig för de fattigaste. Det borde tillses, att ändamålet ej förfelas genom att statsjorden kommer i främmande händer eller sammanslås till eller med större egendomar, samt att småbrukaren för sig och sin familj fullt och fritt får förfoga öfver lägenheten och resultatet af sitt arbete.

Staten bör förblifva ägare till jord och åbyggnader. Brukaren arrenderar lägenheten på exempelvis tjugo år i sänder med företrädesrätt till förlängdt arrende och mot ett arrendebelopp, som för hvarje ny upplåtelse bestämmes af i jordbruk förfarna personer efter vissa rimliga grunder. Arrenderätten med tillhörande optionsrätt går i arf och kan äfven försäljas, i sistnämnda fall dock under kontroll från statens sida, att öfverlåtelsen ej sker till någon, som ej kan räknas till småbrukareklassen.

En annan metod erbjuder sig genom en efterbildning af tomträttsinstitutet, som instiftats för upplåtelse af stats- och kommunaljord till bostadslägenheter och äfven legat till grund för det s. k. vattenrättsinstitutet för upplåtelse af statens vattenfall.

Man kan tänka sig en tillämpning af båda dessa grundtyper eller möjligen ett tredje institut, som förenar bådas företräden.

Systemet att i klump utarrendera stora, kronan tillhöriga jordarealer, såsom exempelvis ägt rum med till Strömsholms hingstdepå anslagna

statsjordar (se motion nr 57 i Första kammaren och nr 172 i Andra kammaren år 1911!), där subarrendatorer förekomma i flera led, är tydligen alldeles olämpligt och förkastligt. Detsamma kan sägas om det omoderna torpsystem, som ännu florerar på kronans jordbruksdomäner. Det är dock hån mot detta lilla jordbruk, som man bittida och sent lofvar i alla tonarter, när Riksdagen vidhåller, att småbrukare, såsom torpare och lägenhetsinnehafvare, skola som lefvande inventarier underordnas hufvudarrendatorns intressen med dagsverkskyldigheter m. m. precis som på de privata storgodsen. Skall det verkligen vara någon mening med det teoretiska favoriserandet af småbruket, så måste detta öfverallt beredas en lika fri och själfständig ställning som det större jordbruket, ty endast därigenom kan det utvecklas till det intensiva jordbruk, som utgör dess ekonomiska öfverlägsenhet och dess sociala berättigande.

Riksdagen har ännu icke velat frångå sitt beslut om, att de statens jordbruksdomäner, som afkasta mindre än 600 kronor årligen, skola försäljas. Årligen afsöndras och säljas dessutom en mängd lägenheter från kronans domäner. Inkomsterna härför gå till inköp af skogbärande mark, hvilket ändamål får anses vara synnerligen godt. Men säkerligen vore det ofta lika mycket värdt att i statens ägo bevara dess jordbruksdomäner för att på lämpligt sätt upplåta dem för småbruksbildning åt den fattiga befolkningen, i all synnerhet åt denna, som saknar råd och möjligheter att förvärfva sig mark med full äganderätt. Dessutom tryggas härigenom säkrast upplåtelsens ändamål.

Erfarenheten ger vid handen, att sådana arrendejordbruk såsom Lunds domkyrko- och statsuniversitetens donationshemman, upplåtna med tryggad och ärftlig besittningsrätt, blifva för sina innehafvare lika kära och häfdas lika väl som jordbruk af äganderättsnatur. De gå också ofta i arf från far till son i flera släktled. Och å andra sidan äro dylika hemman för ägarna värdefulla inkomstkällor äfven med mycket måttliga afgälder. Genom att arrendatorerna själfva vidkännas all byggnadsskyldighet löses denna, den mest afskräckande frågan, på enklaste vis.

Man torde dock med skäl kunna ifrågasätta, då det gäller nya egnahem med denna upplåtelseform på obebyggd statsjord, huruvida ej staten lämpligen från början borde bisträcka med byggnadslån mot säkerhet i en eller annan form.

Andra kammaren visade sig vid fjolårets riksdag uppskatta värdet af äfven dessa här antydda former för egnahemsbildning, i det enhälligt

bifölls ett förslag om skrivelser till Kungl. Maj:t för vinnande af syftemålet. Första kammaren afslog emellertid detsamma.»

*Utskottet.*

Vid flera föregående Riksdagar hafva inom Andra kammaren väckts motioner i väsentligen enahanda syfte som den nu föreliggande. Senast var detta fallet vid fjolårets Riksdag, då af herrar Lindhagen och Linders framlades en motion, hvars hemställan så godt som ordagrant öfverensstämmer med den nu gjorda framställningen. Nyss omförmälda motion afstyrktes visserligen af 1911 års jordbruksutskott och blef också af Första kammaren afslagen. Andra kammaren däremot antog med en obetydlig ändring ett såsom reservation vid utskottets utlåtande fogadt förslag, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, hvilka nya former för upplåtelser af egna hem kunde anses önskliga, därvid särskildt borde tagas under öfvervägande lämpligheten af upplåtelser med tryggad besittningsrätt. Till stöd härför hade vid reservationen fogats en såsom förslag till utskottets utlåtande affattad motivering, hvaraf följande här må återgifvas.

»Utskottet håller för sin del före, att egnahemsbildningen skulle i hög grad befordras om man, jämte upplåtelser af egna hem med äganderätt, äfven lämnade tillfälle för egnahemsspekulanter att bilda dylika hem, som innehades med längre tids besittningsrätt. Det lärers nämligen icke kunna bestridas, att många egnahemsinnehafvare hellre skulle erlægga en årlig afgift till staten än att betala räntor å köpeskillingen för de egna hemmen, hvilka räntor för dem äro synnerligen betungande.

Utskottet vill emellertid uttryckligen betona, att utskottet härmed ej velat uttala sig för ett öfvergifvande af äganderätten såsom upplåtelseform utan att denna skall bibehållas i de fall, då egnahemsspekulanten hellre åstundar en dylik. Ifrågavarande motion åsyftar ej heller detta utan att finna flera former, på hvilka egnahemsupplåtelser kunna ske, och af hvilka egnahemsspekulanten skall vara i tillfälle att välja den lämpligaste. Att närmare angifva den eller de former, som sålunda skulle kunna förordas, anser sig emellertid utskottet för närvarande icke i stånd, men torde vid en blifvande utredning i ämnet den lämpligaste formen för upplåtelser med besittningsrätt kunna utfinnas.

Emellertid anser sig utskottet böra göra det bestämda uttalande, att upplåtelser med besittningsrätt böra ske under sådana villkor, att innehafvarne af på dylikt sätt upplåtna egna hem tillförsäkras rätt att under upplåtelse tiden eller vid dess slut lösa till sig fastigheterna med äganderätt.

Såsom ett ytterligare skäl för upplåtelser med besittningsrätt vill utskottet framhålla, att dessa enligt utskottets förmenande lättare än upplåtelser med äganderätt kunna ske under sådana villkor att innehafvarnes besittning blifver tryggad.»

Utskottet kan för sin del icke annat än instämma i hvad till stöd för omförmälda reservation sålunda anförs. Äfven om utskottet i likhet med 1911 års jordbruksutskott anser upplåtelser med äganderätt vara den lyckligaste formen för främjandet af egnahemsbildningen, torde det enligt utskottets förmenande icke kunna förnekas, att det i många fall vore fördelaktigt, om personer, hvilka önskade skaffa sig egna hem å statens domäner, lämnades tillfälle att själfva välja den upplåtelseform, som för dem vore lämpligast. Det kan under nuvarande förhållanden knappast förvåna, att egnahemsrörelsen vunnit så jämförelsevis ringa anslutning just hos den samhällsklass, hvilkens behof af egna hem densamma kanske i främsta rummet borde vara ägnad att tillgodose, nämligen landtarbetarebefolkningen. För att förvärfva äganderätten till en jordbrukslägenhet erfordras nämligen, huru förmånliga betalningsvillkoren än må ställas, tillgång till ett kapital, hvars anskaffande för en person i en landtarbetares ställning icke sällan är förenadt med betydande svårigheter. Och äfven för dem, hvilka befinna sig i en ekonomiskt något gynnsammare ställning än hvad som oftast torde vara fallet med landtarbetarna, vore det mången gång fördelaktigt att icke behöfva nedlägga sina tillgängliga medel på förvärfvandet af själfva jorden utan i stället kunna disponera desamma till anskaffande af erforderliga inventarier och bestridande af andra dylika med egnahemsbildningen förenade kostnader. Det lär knappast råda något tvifvel därom, att många personer, hvilka hysa en liflig önskan att förvärfva ett eget hem, nu låta afskräcka sig därifrån inför tanken på den ofta hårdt tyngande skuldbörda, de därigenom skulle ådraga sig. Utskottet är därför af den uppfattningen, att införandet af en upplåtelseform af den beskaffenhet, som motionärerna förordat, skulle i väsentlig mån vara ägnad att befrämja egnahemsrörelsen på landet och bidra till förverkligande af det ofta uttalade önskemålet om den jordbrukande befolkningens kvarhållande vid jordbruket.

Ehuru utskottet ingalunda förbiser att införandet af en dylik upplåtelseform är förenadt med vissa svårigheter, anser utskottet sålunda, att de betänkligheter, som möjligen kunna hysas, böra få vika inför de betydande fördelar, som däraf äro att förvänta. Utskottet vågar ock uttala den förhoppningen, att dessa svårigheter icke skola visa sig

större, än att en blifvande utredning skall finna utvägar till deras öfvervinnande.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, i anledning af förevarande motion, må i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, hvilka nya former för upplåtelser af egna hem från kronans jordbruksdomäner kunna anses önskliga, därvid särskildt bör tagas i öfvervägande lämpligheten af upplåtelser med tryggad besittningsrätt, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill en dylik utredning kan gifva anledning.

Stockholm den 12 mars 1912.

På jordbruksutskottets vägnar

D. PERSSON i Tällberg.

---

I beslutet hafva deltagit: från *Första* kammaren: A. T. Odelberg, P. Paulson, G. Tamm, A. H. Fahlén, E. A. Lindblad, A. Pers, Aaby A. W. Ericsson, K. I. Grubbström; från *Andra* kammaren: D. Persson i Tällberg, G. Odqvist, R. G. Hamilton, G. A. E. Kronlund, S. Linders, P. O. Lundell, P. Hellström, O. Nilsson i Tånga.

---

### Reservation

af *A. Pers, S. Linders* och *O. Nilsson* i Tånga mot viss del af motiveringen.

af *A. T. Odelberg, P. Paulson, A. H. Fahlén, E. A. Lindblad* och *Aaby A. W. Ericsson*, hvilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hafva följande lydelse:

De uti förevarande motion framförda önskemålen i fråga om upplåtelse af kronodomäner till småbruk hafva såsom motionärerna själfva framhålla förut vid särskilda tillfällen varit föremål för Riksdagens behandling. Senast väcktes inom Andra kammaren vid nästlidna års Riksdag en motion, nr 249, om skrifvelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning och förslag uti nu ifrågavarande hänseende. I sitt öfver sistnämnda motion afgifna utlåtande, nr 109, framhöll 1911 års jordbruksutskott, att uti motionen framställdes tre önskemål beträffande upplåtelser af egna hem från kronojord, nämligen att dessa skulle blifva tillgängliga för den fattigare befolkningen, att brukarens besittning blefve skyddad samt att småbrukens fortvaro såsom sådana för framtiden tryggades. I förstnämnda hänseende syntes det utskottet, som om genom de i kungl. kungörelsen den 31 december 1909 angående egnahemsupplåtelser från kronans jordbruksdomäner intagna bestämmelserna i fråga om gäldande af köpeskillingarna, särskildt i fall det af 1910 års Riksdag i skrifvelse till Kungl. Maj:t uttalade önskemålet om framflyttandet af amorteringstiden blefve förverkligadt, sådana åtgärder från statsmakternas sida redan blifvit vidtagna, att den fattigare befolkningen med fullt fog kunde sägas hafva blifvit beredd tillfälle att förvärfva egna hem. Beträffande de båda öfriga önskemålen anslöt sig utskottet till följande uttalande af 1910 års jordbruksutskott i anledning af den s. å. af herr K. Staaff m. fl. i ämnet väckta motionen, nr 109:

»Nu förevarande motion åsyftar bestämmelser i två olika afseenden, nämligen *dels* angående en arrende- och besittningsrätt af betryggande art till småbruk å kronans jordbruksdomäner, *dels ock* angående tryggande af med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana.

I förstnämnda afseende hafva motionärerna föreslagit införande af en arrenderätt på viss tid med ovillkorlig optionsrätt, en arrenderätt som kunde ärfvas och med vissa inskränkningar gå i försäljning och låta dess innehafvare komma i fullt åtnjutande af sitt arbete och sina å jorden nedlagda kostnader'. Just den anmärkningen torde emellertid kunna riktas mot förslaget om egnahemslägenheters upplåtande med besittningsrätt, att med en sådan upplåtelseform brukaren svårigen kan tillförsäkras fulla vinsten af det arbete, han nedlägger på det egna hemmet. Att döma af den erfarenhet, man vunnit af de gamla åborättsupplåtelseformerna, ligger det nära till hands att befara det innehafvarne af med besittningsrätt upplåtna mindre jordbrukslägenheter icke skulle komma att i samma grad som de mindre jordägarna vinnlägga sig om sin jords förbättring och ändamålsenliga bebyggande eller befitta sig om att genom arbete och sparsamhet öka sitt välstånd.

På grund häraf kan utskottet, som delar den af förra årets statsutskott uttalade uppfattningen, att egnahemsupplåtelser af ifrågavarande art borde ske under form af äganderätt, icke tillstyrka motionärernas förslag i denna del.

Hvad åter angår förslaget om åtgärder för tryggande af med äganderätt upplåtna småbruks fortvaro såsom sådana, vill utskottet erinra därom, att i lagberedningens förslag till ny jordabalk upptagits frågan om införande af en s. k. förköpsrätt, hvarigenom kronan vid försäljning af sin fasta egendom skulle medelst inteckning i den försålda fastigheten kunna tillförsäkra sig rätt att vid ny föryttring af densamma öfvertaga köpet och därigenom förhindra en användning af jord, som för visst ändamål upplåtits, på ett däremot stridande sätt.»

Utskottet hemställde på grund af det anförda, att motionen icke måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hemställdes emellertid, att Riksdagen, i anledning af förevarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, hvilka nya former för upplåtelser af egna hem kunde anses önskliga, därvid särskildt borde tagas i öfvervägande lämpligheten af upplåtelser med tryggad besittningsrätt, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill en dylik utredning kunde gifva anledning.

Vid ärendets behandling i kamrarna biföll Första kammaren utskottets hemställan, hvaremot Andra kammaren med afslag å samma hemställan biföll berörda reservation med en mindre ändring. Frågan förföll sålunda vid 1911 års Riksdag.

Lika litet som tidigare kan utskottet nu ansluta sig till det väckta förslaget. Det lär nämligen enligt utskottets förmenande svårigen kunna utletas någon sådan form af besittningsrätt, som skulle i sig förena de fördelar framför äganderätten, hvilka motionärerna åstunda. I allt fall skulle de olägenheter, som ett vid upplåtelser med besittningsrätt af småbruk från kronans jordbruksdomäner oundvikligt besiktningsväsende för öfvervakande af den upplåtna jordens behöriga skötsel komme att medföra för kronan, mer än väl uppväga de fördelar, som möjligen skulle åtfölja dylika upplåtelser. De band, hvilka kronan såsom ägare af den till småbruk under allenast besittningsrätt upplåtna jorden skulle för tillgodo-seende af sina intressen såsom jordägare nödgas lägga å besittningshafvarne, skulle därjämte verka tryckande å dessa och endast vara ägnade att befordra missnöje från deras sida. Ej heller synes man böra underskatta de svårigheter, som säkerligen komma att uppstå vid ordnandet af byggnadsskyldigheten. Oafsedt emellertid alla dessa an-



märkningar pekar obestriddigt all erfarenhet rörande upplåtelse af jord i annan form än under äganderätt, vare sig fråga är om statens eller enskildes jord, på det förhållandet, att upplåtelser af egna hem med äganderätt äro i långt högre grad ägnade att tillfredsställa egnahemsinnehafvarne än dylika upplåtelser med allenast besittningsrätt. Härom vittna jämväl de från innehafvare af torp, lägenhet eller tomt på kronans mark så ofta återkommande klagomålen rörande för långt gånget förmyndarskap från statens sida. Allt detta torde helt visst hafva sin yttersta grund i den sedan gammalt hos vårt folk djupt inrotade kärleken till den *egna* torfvän.

Riksdagen har också ända från början af 1870-talet alltjämt fullföljt den politik att med full äganderätt försälja mindre jordegendomar från kronan, hvilket varit till fördel ej minst med hänsyn till de alltjämt stegrade byggnadskostnaderna. Utan verkligt tvingande skäl synes någon ändring i detta förfarande icke böra införas.

På grund af det anförda och då några nya skäl eller synpunkter till stöd för den föreliggande framställningen icke synas hafva blifvit af motionärerna anförda, har utskottet icke funnit anledning frångå de af 1910 och 1911 årens jordbruksutskott gjorda uttalanden i förevarande hänseenden och får därför hemställa,

att ifrågavarande motion icke må föranleda någon Riksdagens åtgärd.